

egy idő múlva "mások kezébe kerültek". Schütz Ödön hivatkozik is egy *Szaruhan* nevű szerzőre, mint holland forrásra (de közelebbi adatot nem közölt), mely szerint *Voszgan Amszterdamban* maradt betűit *Andreas Acoluthus* vásárolta meg és Lipcsében 1680-ban ezekkel nyomtatta ki Obadius Armenus-át, a Németországban készült első örmény könyvet. Annyi bizonyos, hogy *Christian Friedrich Gessner* 1740-ben "*Alphabetum Armenicum Rom*" megjegyzéssel közli Voszgan Bibliára hivatkozva a Miatyánk örmény szövegét és két nyomtatott oldalon az örmény ábécét. A betűk azonban nem azonosak az eddig ismert örmény betűkkel, s méretük is nagyobb, tehát nem lehetnek azonosak van Dyck betűivel sem. Voszgan püspök Marseilles-be költözése után 12 évig nem nyomtattak örmény könyvet Amszterdamban.

Az új nyomdász, *Máté Hovhanneszján* anyai nagybátyjával *Tamás Nuricsanyján* püspökkel körülbelül abban az időben érkezett Marseillesből Amszterdamba, mikor *Misztótfalusi* már befejezte a betűmetszés tanulását *Dirk Voskens* műhelyében és az első lépéseket tette az önállóság felé. *Máté Hovhanneszján* 1630 körül született az *Arax* folyó mellett elterülő *Koghtn* megye *Vanant* nevű falujában, ezért családi neve helyett inkább csak *Vanantecinek* hívták. Később a nyomdáját is csak ekként emlegették, s ezzel a névvel került bele az örmény nyomdászat történetébe. Nagybátyjával, *Tamás Nuricsanyján* püspökkel, a *Koghtn* megyei Szent Kereszt kolostor apátjával együtt hagyta el Örményországot, akivel egy évet töltött Ciprus szigetén, aztán egy időre elvált az útjuk. *Máté Vananteci* ezután tizennégy évig élt Livornóban, s az ottani örmény nyomdában megtanulta a könyvnyomtatást.

Nem sokkal Amszterdamba indulása előtt egy rövid időre megállt Marseilles-ben, ahol 1683-ban két könyvet sikerült kinyomtatnia. Nincs teljesen pontos adatunk arról, mikor érkezett Amszterdamba. Első Amszterdamban nyomtatott könyve a "*Saragnoc*" ("*Lelki dallamos éneklések istenes és boldogságos örmény Fordító Szent Doktoroktól, akik az Egyház szertartását rendezték* ") című énekes könyve a kolofon tanúsága szerint 1685 szeptemberében készült el.

Hogy kinyomtathassa ahhoz először *Misztótfalusinak* ki kellett vésnie a betűket. Ez a "sok fáradtsággal járó" munka bizonyára hónapokat vett igénybe, s a szedés, tördelés, nyomtatás és kötés ugyancsak. Tehát 1684 őszén már Amszterdamban kellett lennie, erre vall *Gerrit Huijgen* holland könyvkötő kijelentése *Tixerandet* közjegyző előtt 1695-ben, aki szerint kilenc évvel azelőtt, tehát 1684 végén állapotodott meg *Máté Vananteci* *Misztótfalusival* a betűk vésésének dolgában.

Folytatjuk

Nagy Botond

Az erdélyi örmények nyomában – Üzenet az Ararátról

Rendhagyó történelmi-irodalmi este került sor a Belvárosi szerdák rendezvénysorozat és az EMKE Maros megyei szervezetének szervezésében: rendhagyó mind a tematika, mind a közönség és a helyszín szempontjából is. A manapság "divatos" kisebbségek mellett ugyan ki foglalkozik az örménységgel, annak ugyancsak szenvedéssel és háborúskodással teli történelmével, évszázadokon keresztül tartó vándorútjával? Mikor volt még olyan irodalmi est, amely teljes telt házat eredményezett a Kultúrpalota kistermében? Sajnos eléggé régen.

A szervezők, *Markó Enikő* és *Kilyén Ilka* nyitóbeszéde után *Várady Mária* színművésznő lépett - örmény viseletben - a színpadra és szavalt, mintegy hangulatteremtőként, az örmény költészetből, majd az est előadója és méltatója, *dr. Issekutz Sarolta* - szintén örmény viseletben - szól: beszélt az erdélyi és őshazai örménységről, illetve a bemutatandó könyvről, *dr. Puskás Attila* armenológus *Az erdélyi örmények nyomában* című kötetéről. A méltató elmondta: máig megőrződtek olyan kulturális, illetve gasztronómiai elemek, hagyományok, amelyekről nem tudjuk, hogy örmény eredetűek (*Szerk. megj. csak az örmény gyökerűek tudják*). Az erdélyi örménység már csak diaszpóráként tartja a kapcsolatot a 4000 kilométernyi távolságra lévő őshazával, de tartja. 1918-ban az első köztársaságot felszámolta a Szovjetunió, a második 1991-ben jött létre. A könyv - amelynek címlapja az új Örményország zászlajának és címerének színeit idézi - zsurgított történelemkönyv és művészettörténet. Az őshazából 1239-ben menekült el az örmény királyi udvar, velük tartottak azok, akik ősei az egész

erdélyi örménységnek. Az 1001 tornyú *Ani* városa, ahonnan a királyi család 1239-ben elmenekült, akkor már százezer lakosú metropolisnak számított. A gyökerek azt jelentik, hogy ezt a múltat fel kell térképezni. Magyar anyanyelvűek vagyunk, 330 évvel ezelőtt érkeztünk *Erdélybe*, ízig-vérig magyarok lettünk, magyarként váltunk hazafiakká '48-ban és '56-ban, a világegések alatt, de a gyökerek változatlanul fontosak - mondta az előadó. A könyvben az ősi történelem is felvázoltatott, szűkszavúan, de gyönyörű fotókkal kiegészítve. Dokumentálja, hogy mi mindent hozott magával és hozott helyre azóta az örmény közösség. A könyvben szó van a sokezer éves örmény kultúráról, a nyelv kialakulásáról (a 400-as évek elején). Megidézi a tudományt, a vallásos életet, a kódexeket: 12 ezer megmaradt kódexről tudunk, ezek szétszóródtak a világ kolostoraiban, múzeumaiban, templomaiban. Örményország a világ első keresztény államává 301-ben vált, *Párthus Gergely* csodás gyógyításának következményeként - erről is olvashatunk. A menekültek mindenhol, ahol megálltak, letelepedni szerettek volna, de a tatárok Erdélyig üzték őket. Egy részük *Lengyelország* területén telepedett le, másik részük *Moldvában*. A vajdának azonban nem tetszett a gazdagságuk, ezért a Kárpátokba húzódtak, majd három év múlva küldöttséget menesztettek *Apafi Mihály* fejedelemhez, aki jó politikai érzéssel 3000 örmény családnak adott betelepülési jogot és ezzel együtt kiváltságokat. Ez jó lépésnek bizonyult, utána - nehéz gazdasági helyzetben - nemegyszer kért kölcsön a kincstár az örménységtől. Az örmény kereskedők becsületükről és jó minőségű árujukról voltak híresek, ajándékot soha nem fogadtak el, de elvárták, hogy saját pénzükön templomokat, városokat alapíthassanak. Első önállóan létesített városuk a zárt kolónia *Szamosújvár* volt, majd *Erzsébetváros* következett. Barokkos díszítésű, rácsos ablakú házak és a híressé vált "örmény hajnal" (reggel nyolc órai kelés, kilenckor nyitás - ez elképesztő luxusnak számított a földművelés idejében). Kereskedőiket szerették, mert nekik négy percent is elég volt, nem a mának éltek, hanem meg akartak maradni. Elismertségüket jelzi, hogy Szamosújvár és Erzsébetváros szabad királyi városokká váltak, utóbbi törvényszékéhez tartozott az egész erdélyi örménység - a bírót és a 12 tanácsost a közösség választotta.

Nyelvét a XIX. század végére vesztette el a közösség, de a legnagyobb csapás - *Trianon*, majd a második világháború volt. A kivándorlás ekkor indult meg Magyarországra. A rendszerváltás után újra egymásra találtak, újjáalakult a közösség, amely nagyszerűen működik, ápolja az örökséget. Alakulnak az örmény múzeumok, katalogizálják a könyvtárakat Szamosújváron, Erzsébetvárosban, Gyergyószentmiklóson - mondta dr. Issekutz Sarolta, majd a szerző szólt a hiánypótló könyv születésének körülményeiről, az ötletéről, a megvalósításról.

Várady Mária *Üzenet az Ararátról* című műsorának további szavataival és az örmény Miatyánk közös eléneklésével, majd örmény gasztronómiai ínyencségek kóstolásával zárult a jó hangulatú, érdekes est.

(Megjelent a *Népújság* 2006. november 25-i számában)

Frigyesy Ágnes

Ragaskodjunk múltunkhoz, hagyományainkhoz, tegyünk meg mindent megmaradásunkért!

Beszélgetés Szervátiusz Tibor Kossuth-díjas szobrászművésszel

“Minden alkotásnak meg kell találni a megfelelő, méltó helyét, ahol a földi erővonalak, az energia-sugárzások és a természeti környezet hatni és érvényesülni engedni a művet. Ez a hely ideális az *Isten-pár* számára - e szavakkal avatta fel *Bakay Kornél* történész *Szervátiusz Tibor* legújabb szobrát *Táton*. Mint mondta, az erdélyi származású szobrászt joggal nevezik a *“kő és fa Bartók Bélájának”*, világra szóló zseninek, aki napvilágra tudja hozni az elsüllyedt világok kimondhatatlan érzéseit, vágyait, üzeneteit.

- Kora ősszel avatták fel az *Isterpár* elnevezésű legújabb szobrát Táton, mely összetartozó emberpárt ábrázol. Mi motiválta az alkotás közben?

- Valami olyan gondolatot akartam megalkotni, mely ehhez a környékhez, az időtlen idők óta ott folyó